

70 jaar
bevrijding

Verhalen
van **ouderen**
uit gemeente
Neerijnen

VRIJvertaald

Voorwoord

In ieder mens leeft een schat aan verhalen,
hoe ouder de mens hoe groter de schat.

Met trots presenteren wij u het achtste boekje uit de serie Vrij Vertaald. Een verzameling van verhalen rondom de bevrijding, ooggetuigenverslagen van ouderen uit de gemeente Neerijnen. Als een reizend circus gaat Vrij Vertaald door Rivierenland, aan het eind van 2015 zal er van alle 10 gemeenten in Rivierenland zo'n boekje zijn. Onze theaterman Leslie Oostveen interviewt hiervoor ouderen uit heel de regio. Hij ontlokt hen verhalen en begeleidt hen in de presentatie daarvan. Schrijver Henk Fonteyn destilleert uit de interviews compacte verhalen, maar wel zo dat het verhalen met impact zijn. Het is dit jaar 70 jaar geleden dat Rivierenland werd bevrijd, dus is het nu de hoogste tijd om de verhalen veilig te stellen. Niet de grote wereldgeschiedenis maar de persoonlijke beleving van de Rivierenlanders. Rivierenland is bovendien een uniek gebied omdat de frontlinie een half jaar lang dwars door het gebied heeft gelopen en er daardoor grote belevingsverschillen zijn tussen de Rivierenlanders van boven en die van onder de Waal.

Onderdeel van Vrij Vertaald is dat de verhalen van de ouderen worden doorgegeven aan de nieuwe generatie. We laten scholieren kennis maken met de ouderen en hun verhalen, en vragen deze jongeren een eigen kunstzinnige invulling aan deze verhalen te geven. De ouderen vertellen hun verhalen aan de jongeren, de jongeren vertalen deze verhalen naar hun eigen belevingswereld en presenteren hun versie daarna weer aan de ouderen. De cirkel tussen de generaties is daarmee rond. Het is geweldig fijn dat we als organisatie van Vrij Vertaald mochten samenwerken met "Huis op Hemert", Prins- Willem Alexanderschool Ophemert, Regionaal Archief Rivierenland en al de mensen die achter de schermen dit project hebben mogelijk gemaakt.

Wij wensen dat het lezen van dit boekje u net zo veel voldoening geeft als wij ervaren hebben bij het organiseren van dit project.

Hans van Gemert - *Projectleider Vrij Vertaald*

Inhoud

1. 's Nachts stortte een V1 neer, 's morgens de tweede!- Dina de Kock	4
2. Mijn tante en neefje kwamen om door Engelse bommen -Gijsje van Tussenbroek	7
3. Die mitrailleur had ik gauw tussen het koren geschoven- Hans van Arkel	10
4. Ik heb geluk gehad, dat is het enige wat ik kan zeggen ... - Ro Kalker	13
5. 'Aanpakken en het beste ervan maken!' - Teuntje van Ooijen	16
6. Ik was jong en vond het vooral een avontuurlijke tijd! - Willem Weijgertze	19
7. Dat intense gebrom van die vliegtuigen! - Teuntje van Kalkeren	22
8. Onbegrijpelijk dat ze Leen nooit verdacht hebben!- Jan Papo	25

Vrij Vertaald is een project waarbij ouderen worden gestimuleerd om verhalen te vertellen rondom het thema 70 jaar bevrijding. Deze verhalen worden doorgegeven via een presentatie aan een groep leerlingen van een middelbare school. De leerlingen van deze school gaan aan de slag met de verhalen. Het is de bedoeling dat de leerlingen de verhalen op een kunstzinnige manier gaan "vertalen", bijvoorbeeld door middel van een schilderij, gedicht of liedje. De leerlingen presenteren hun vertaling van de verhalen aan de ouderen.

Vrij Vertaald is een initiatief van Cultuur- en Erfgoedpact Rivierenland en wordt gecoördineerd door het Servicepunt Amateurkunst. Met Cultuur- en Erfgoedpact werken gemeenten en provincie samen aan de versterking van kunst en cultuur in de Gelderse regio's.

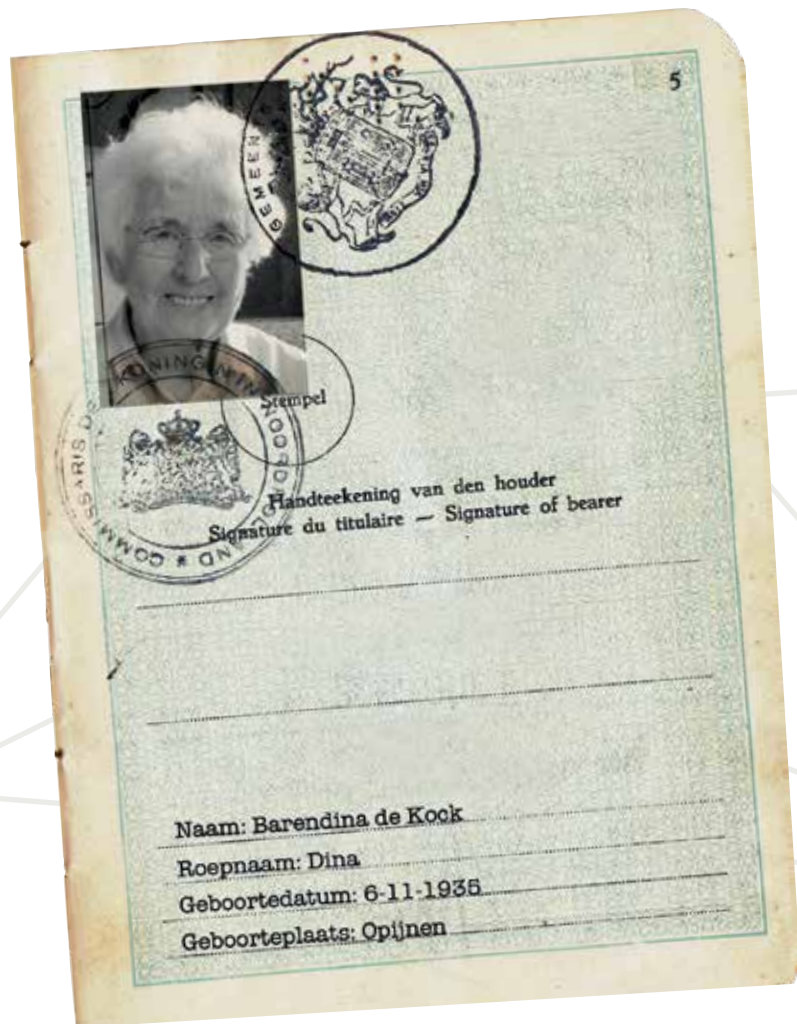
Cultuur- en Erfgoedpact Rivierenland bestaat uit de gemeenten Buren, Culemborg, Geldermalsen, Neder-Betuwe, Neerijnen, Maasdriel, Lingewaal, Tiel, West Maas en Waal en Zaltbommel.

's Nachts stortte een V1 neer, 's morgens de tweede!

Dina de Kock - 79 jaar

Drie grote broers had ik boven me. En een zus. Twee van mijn broers waren in oorlogstijd in de gevaarlijke leeftijd voor de Duitse Arbeitseinsatz. De oudste, Hendrik, is op een nacht van zijn bed gelicht. Dat was een ingrijpende gebeurtenis voor me. Er stonden gewapende Duitse soldaten bij de deur. Ze hebben hem mee naar Tiel genomen, daar heeft hij een paar nachten in de cel doorgebracht. Gelukkig hebben ze hem weer laten gaan. Hij kon aannemelijk maken dat hij onmisbaar was in de voedselvoorziening. Gijsbert, de broer daaronder, moest wel naar Duitsland. Echt slecht heeft hij het er niet gehad. We konden, behalve tegen het einde van de oorlog, regelmatig een pakje sturen en kregen ook bericht terug. We hebben zelfs een keer een gezinsfoto laten maken waar we allemaal opstonden, behalve hij dan ... Die foto heeft hij ook ontvangen in Duitsland.

Wat me heel erg is bijgebleven, is hoe een paar Duitse soldaten op een dag de bakkersknecht hebben afgetuigd. Het gebeurde bij ons op het erf. Die Duitsers waren gelegerd op de steenfabriek en het schijnt dat de bakkersknecht hen een keer bedrogen heeft met een ruilhandeltje. Hij zou eieren leveren, maar heeft dat niet gedaan. Toen kwamen ze verhaal halen en sloegen hem zo verschrikkelijk! Ik ben naar binnen gevlogen en onder de tafel gekropen!

Op 30 juli 1943, het was een prachtige zomerdag, zag ik ineens van alles uit de lucht komen dwarrelen. Ik riep: 'Kijk eens, wat is dat?' Kort daarna kwam dat grote Amerikaanse vliegtuig laag over de Zandstraat scheren en stortte verderop ter aarde. Het was een bommenwerper, op de terugweg na een aanval op de Messerschmittfabriek in Kassel. Acht van de tien bemanningsleden zijn toen omgekomen en op de begraafplaats in Opijnen begraven. Voor de naoorlogs herdenkingen, in samenwerking met de basisschool, zijn tot voor enkele jaren terug altijd nog Amerikaanse familieleden en nabestaanden overgekomen. In de recent aangelegde nieuwe wijk in Opijnen zijn de straten naar de gesneuvelde bemanningsleden genoemd.

Oorlogsmonument Opijnen

's Nachts stortte een V1 neer, 's morgens de tweede!

Dina de Kock- 79 jaar

Heel spannend waren ook de V1's. Er zijn er hier vlakbij twee neergekomen. Het was in een periode dat de meeste inwoners van Opijnen gelukkig al geëvacueerd waren naar omliggende dorpen als Haaften, Herwijnen, Waardenburg en Hellouw. Sommige dorpsgenoten belandden zelfs veel verder van huis, tot in Friesland toe! Maar omdat mijn vader een boerenbedrijf had, moest hij blijven, er moest immers voedsel geproduceerd worden. Ook voor de Duitsers, die hadden steeds meer tekort! Ze kwamen een keer aan de deur om melk. Mijn vader sprak geen Duits, of misschien deed hij alsof hij het niet verstond. In elk geval werden ze nijdig en schoten uit kwaadheid hun geweren leeg tegen het dak van de hooizolder. Op een nacht van zaterdag op zondag schoten we overeind vanwege een enorme klap. Alle ramen waren kapot en we zaten onder het zwarte stof dat uit de rieten kap van ons dak omlaag gedwarreld kwam. Net hadden we alles een beetje schoongemaakt en opgeruimd, toen er weer eentje overkwam. En aan het gepruttel hoorden we dat ook deze zou neerkomen! We doken tegen de muren en ja hoor, daar explodeerde de tweede! Er was veel schade, aan het gemeentehuis en aan de kerk en het kerkorgel, maar gelukkig geen slachtoffers. Het geluid van zo'n haperende V1 kan ik me tot op vandaag voor de geest halen!

Mijn tante en neefje kwamen om door Engelse bommen

Gijsje van Tussenbroek - 76 jaar

Hoewel ik in de oorlogsjaren nog maar een klein meisje was, hebben de ervaringen van die tijd mijn leven blijvend beïnvloed. Ik herinner me de keren dat mijn moeder met ons de kelder in vluchtte vanwege de Engelse beschietingen. Tot op de dag van vandaag heb ik veel behoefte aan ruimte om me heen. Ik gooi het erop dat dat alles te maken heeft met al die uren die we angstig in het donker hebben doorgebracht.

Wij woonden enigszins buiten het dorp Est en ik kwam alleen in het dorp om bij mijn oom en tante te spelen met mijn ongeveer even oude neefje Adriaan en om mijn oma van vaders kant te bezoeken die daar vlakbij woonde. En anders was ik de hele dag in de buurt van mijn vader te vinden. Hij had een gemengd boerenbedrijfje en ik vond het heerlijk om hem te helpen, zo klein als ik was!

Het moet in het najaar van 1944 geweest zijn, op een zondagmiddag. De gladiolen bloeiden volop, dat herinner ik me nog. Bij de boerderij van De Wolf op de Meterense Markt stond Duits afweergeschut opgesteld. Dat was die middag het doelwit van een Engelse luchtaanval. Helaas was de bemanning van de bommenwerper niet goed ingelicht over de exacte locatie. Ze hadden zich vergist tussen 2 kerken. Ze waren 1 kerk te ver naar het oosten. En in plaats van op het Duitse geschut kwamen de bommen neer op een aantal woningen in Est. Toevallig was mijn neefje Adriaan bij de burens aan het spelen. Mijn tante Driek, een zus van mijn vader, was ook daar op het moment dat de bommen neerkwamen. Beiden waren op slag dood, net als enkele andere buurtbewoners. Het huis van mijn oom en tante is niet getroffen.

Mijn tante en neefje kwamen om door Engelse bommen

Gijsje van Tussenbroek - 76 jaar

Mijn oom was thuis. Hij heeft het dus overleefd, maar hij zag het voor zijn ogen gebeuren. Zijn leven is zwaar getekend door dit vreselijke verlies. Toen we er na de aanval naar toe gingen, liep de jongste broer van mijn vader met een stokske in het gras te zoeken naar de stoffelijke resten van mijn tante! De dag daarop kwamen de Engelsen terug, nu hadden ze wel de juiste gegevens. Het Duitse afweergeschut is gebombardeerd en daarbij zijn veel Duitse militairen gesneuveld. Zo had de oorlog ons kleine dorpje in korte tijd heel veel mensenlevens geëist.

In de winter van 44/45 kregen we aanvankelijk opa en oma uit Ophemert met twee nog thuiswonende kinderen bij ons te logeren, omdat hun woning in het frontgebied lag. Heel even hebben we zelfs ook nog Duitse inkwartiering gehad. Er werd stro in de keuken en het achterhuis gegooid en daar sliepen ze dan op. Het waren aardige mannen hoor, we kregen als kinderen stukjes kaas van hen. Omdat het zo'n koude winter was, braken ze de houten omheining van de buurman af en verstookten alles in het duveltje, zo'n houtkacheltje dat we in het achterhuis hadden staan. Toen ze weggingen hebben ze trouwens ook nog het varken van een andere buurman geslacht en meegenomen.

Kort daarna moesten we ook zelf weg. Mijn vader en mijn oom waren op de fiets al op zoek gegaan naar een geschikt adres in veilig gebied, waar ook het vee ondergebracht kon worden. Dat vonden ze bij de familie Van den Heuvel in Hellouw. En zo trokken we op zekere dag door de kou en de sneeuw op twee platte boerenwagens naar Hellouw. Op de een had mijn vader het kalf en de varkens geladen, op de andere stonden de bedden en stoelen. In één van de stoelen zat oma, mijn zusjes en broertje lagen in de ledikanten. Omdat het glad was, is een van de paarden tijdens die tocht gevallen, waardoor de kar met het vee gekanteld is. Het kalf was dood. Mijn vader heeft het kalf toen meegenomen en aan de mensen in Hellouw gegeven die ons na het ongeluk opvang boden. Die waren er erg blij mee, extra vlees voor de winter! In Hellouw heb ik het leuk gehad. Er waren kinderen om mee te spelen en gevaar was er niet meer. Op 5 mei was de oorlog voorbij, op 1 september kon ik als 6-jarige voor het eerst naar school!

Oom, tante en neefje van Gijsje

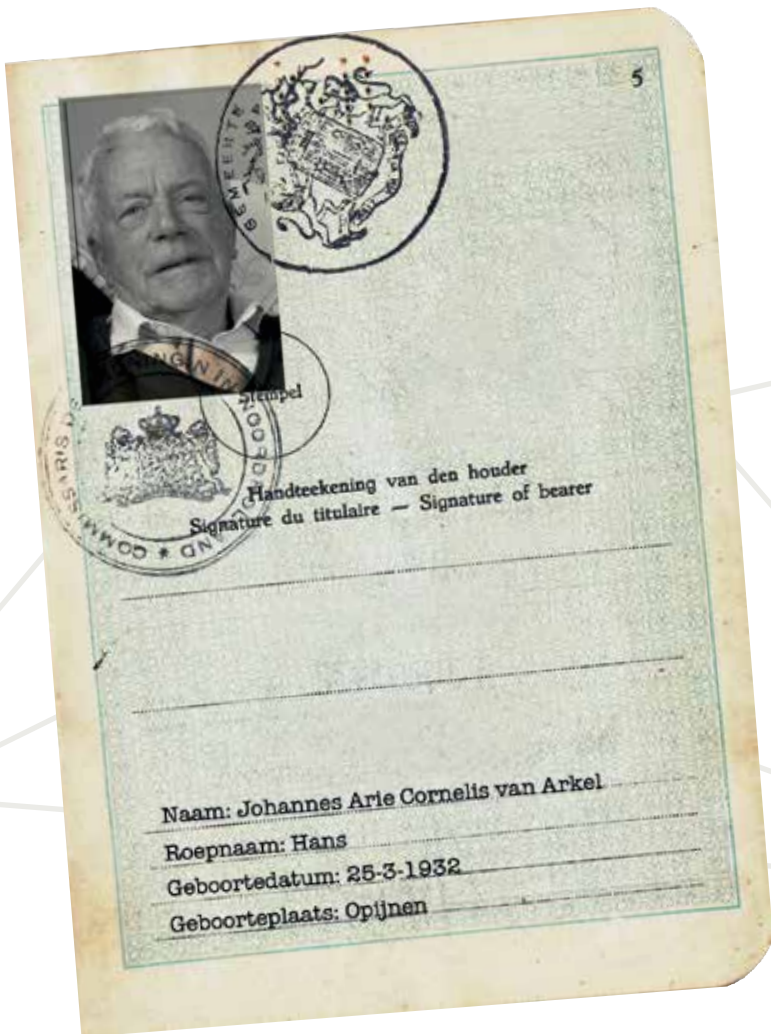
Vader van Gijsje tijdens de bevrijding

Die mitrailleur had ik gauw tussen het koren geschoven

Hans van Arkel - 83 jaar

Het begin van de oorlog, die vroege morgen van 10 mei, was voor mij vooral in hoge mate interessant. Ik had al jong grote belangstelling voor techniek en ik vond al die Duitse vliegtuigen in de lucht, Heinkels en Messerschmitts fascinerend. Verder zagen we die eerste oorlogsmaanden geen enkele Duitser. Maar in september 1940 trok er een complete divisie met voertuigen en allerlei materieel ons dorp binnen. Overal werden militairen ingekwartierd. Wij kregen Paul Lehmann in huis, een heel aardige jongen. Ik reed vaak met hem mee als hij munitie moest wegbrengen. Over Hitler, oorlog of bezetting hadden we het niet. Tegen mijn moeder heeft hij wel eens gezegd dat hij zo graag naar huis wilde dat hij er desnoods op zijn knieën naar toe zou kruipen. Toen hij in december 1940 weer vertrok, heeft hij mijn ouders zijn adres gegeven. Ze hadden afgesproken na de oorlog contact te zoeken, maar dat adres is in de loop van de oorlogsjaren zoekgeraakt. Ik heb in de afgelopen jaren uitgebreide naspeuringen gedaan en weet inmiddels dat Paul in het voorjaar van 1941 naar het Oostfront is gestuurd en in Rusland gesneuveld is.

De crash van de Amerikaanse B17 in de zomer van 1943 heeft veel indruk op me gemaakt. Ik heb het zien gebeuren en ik was er natuurlijk gauw bij! De manschappen waren eruit gesprongen met hun parachute, maar hun parachutes zijn kapotgeschoten. Het was die dag zeldzaam mooi weer! De mitrailleur van de boordschutter was losgebroken uit de geschutskoepel en lag op de grond, met twee rissen patronen. Die mitrailleur had ik gauw tussen het koren geschoven, want die wilde ik wel hebben. Ik heb touw gehaald want ik kon dat ding zo niet beuren! Vervolgens die rissen met patronen meegesleept en daarna dat loodzware ding, met het andere eind van dat touw om mijn middel geknoopt. Thuis heb ik alles op het erf gelegd. En 's anderendaags was 'ie weg! Ik heb het nog aan mijn vader gevraagd, maar die zei niets. Hij is 83 jaar oud geworden en heeft er nooit iets over gezegd.

Het was in 1980 bij een verbouwing, dat bij graafwerkzaamheden ineens dat wapen tevoorschijn kwam. Kennelijk heeft mijn vader het destijds diezelfde nacht in de grond verstoppt om moeilijkheden met de bezetter te voorkomen. Het ligt nu in het Flipje Museum in Tiel.

Na de Slag om Arnhem kregen we evacuees uit Bommel. We zaten met veertien man aan tafel! Zelf moesten we 20 januari 1945 ook evacueren. We zouden naar Friesland gaan. Maar we zijn uiteindelijk niet verder dan Waardenburg gekomen, na een zware tocht door de kou en de sneeuw. Een neef van ons die zich met speciale toestemming van de Duitsers ook na spertijd mocht verplaatsen, heeft ons toen met paard en wagen 's avonds weggebracht. Met mijn bejaarde oom en mijn moeder sliep ik die in het achterste gedeelte van de kamer-en-suite bij een kinderloos echtpaar. Hij was timmerman. Die allereerste nacht – ik was doodop en sliep als een blok – schudde mijn oom me rond een uur of half twee wakker. Bleek de heer des huizes die nacht een zware hartaanval te hebben gekregen en overleden te zijn. En ik, als twaalfjarige, werd er in het donker op uit gestuurd om de dokter te halen.

Die mitrailleur had ik gauw tussen het koren geschoven

Hans van Arkel - 83 jaar

We zijn in Waardenburg gebleven tot aan de bevrijding. Vlak voor het zover was, zagen we een V1 overkomen die ineens omdraaide. Het is puur toeval geweest – er bestond nog geen afstandsbediening voor die projectielen – maar het symboliseerde voor mij de ommekeer: het was afgelopen voor de Duitsers! We waren weer vrij! Vrijheid waarvan ik denk dat mensen van nu die vaak onvoldoende weten te waarderen. Ik zou tot de jongeren van nu willen zeggen: wees tevreden, want jullie hebben het ontzettend goed!

Hans met de veteraan van de B17

Hans in zijn originele oorlogsjeep

Familie Hans met ingekwartierde Duitse Soldaten

Ik heb geluk gehad, dat is het enige wat ik kan zeggen ...

Ro Kalker - 93 jaar

Mijn ouders hadden voor de oorlog een slagerij in Ophemert. Wij waren het enige Joodse gezin in Ophemert. Dit huis, waarin ik nu woon, is mijn ouderlijk huis, mijn geboortehuis. Er hebben in de oorlogsjaren heel veel andere mensen in gewoond. Eerst een NSB'er met zijn gezin, maar die zijn na Dolle Dinsdag niet meer teruggekeerd. Toen vanwege de geallieerde beschietingen van over de Waal veel dijkbewoners moesten vertrekken, hebben er vele dorpsgenoten tijdelijk in dit huis gewoond. Na de oorlog ben ik er, met mijn zuster Jet met wie ik alle oorlogsbelevissen gedeeld heb, weer in getrokken. Mijn ouders hebben de oorlog niet overleefd. Zij zijn in Sobibor vergast.

Vader moest al snel zijn slagerij op last van de Duitsers sluiten. Een tijd lang hebben we bij boeren in de omgeving gewerkt, we moesten toch aan de kost komen. In 1943 kwamen we in Kamp Vught terecht. Zo erg als

dat klinkt, was het voor ons op dat moment eigenlijk niet. In februari was namelijk in het kamp een speciale werkplaats van de firma Philips geopend, waar ruim 3000 gevangenen te werk gesteld werden, onder wie 600 Joodse. Wij waren veel beter af dan andere gevangenen. Zo mochten wij pakketjes ontvangen. En die kregen we, dankzij onze buurman Gerrit van Beest in Ophemert, die voor de dorpsgenoten een heel rooster had opgesteld waardoor we wekelijks twee voedselpakketten ontvingen. We konden zelfs leuke avonden met muziek en cabaret houden. Ik weet nog een paar regels uit de revue die we opgevoerd hebben:

*We zijn Vught binnengekomen en het was daar goed.
Dus gingen we zonder schromen de ellende tegemoet.
Hutkoffers en al sjouwden we mee,
ze hebben ons alles ontnomen
en nog zijn ze niet tevrede.*

Ik heb geluk gehad, dat is het enige wat ik kan zeggen ...

Ro Kalker- 93 jaar

Ook kregen we aanmerkelijk beter voedsel, 's morgens worst en boter, en 's middags een lekkere stamp-pot, de zogenaamde 'Phili-prak'. De Joden die er werkten, werden minder snel op transport gesteld. De gevangenen maakten o.a. scheerapparaten, radio's, radiobuizen en knijpkatten. Het was dus zaak voor ons, zolang mogelijk in Vught te blijven! Natuurlijk, we waren niet vrij, maar toch hebben we het gezellig gehad. Uiteindelijk zijn we er veertien maanden gebleven. Toen werden we afgevoerd naar Auschwitz, in een veewagen. We boften, we hadden een luxe wagon! Er lag stro in, dus we konden zitten of liggen. En er zat een gat in de bodem zodat we de toiletemmer regelmatig leeg konden gooien!

We zijn maar vijf dagen in Auschwitz geweest. Toen we aankwamen moesten we urenlang in de wagens blijven, omdat er een ander transport voorrang kreeg. Al die mensen zijn na aankomst vergast. We zagen alleen nog een enorme berg kleding liggen. De geur in Auschwitz vergeet ik nooit, de stank van verschroeid vlees. Ik vermoed dat wij als medewerkers van 'het Philips-Kommando' toch een bijzondere status hadden. Zelfs moeders met kinderen bleven ongemoeid, terwijl die in veel andere gevallen direct naar de gaskamers werden afgevoerd. Na vijf dagen reisden we door naar Reichenbach, waar we te werk gesteld werden in de fabriek van Telefunken. We aten van de keuken van Telefunken en dat was helemaal niet slecht! Het werd allemaal pas minder toen het Russische front naderbij kwam. De laatste oorlogsmaanden zijn we van hot naar her gesleept. Uiteindelijk belandden we in een kamp ergens in de buurt van Hamburg, waar we zittend in het voorjaarszonnetje het einde van de oorlog hebben afgewacht.

5

Handteekening van den houder
Signature du titulaire — Signature of bearer

Naam: Rachel Kalker

Roepnaam: Ro

Geboortedatum: 16-4-1922

Geboorteplaats: Ophemert

Jet en ik zijn vervolgens naar Kopenhagen en vandaar naar Malmö gebracht om aan te sterken. Beiden hebben we na de oorlog geelzucht gekregen, en ik heb daarvoor nog tot half september in het ziekenhuis in Malmö gelegen. Jet was eind augustus al teruggekeerd naar Nederland, waar ze te horen kreeg dat haar verloofde Bertus intussen getrouwd was. Die had gedacht: ze komt nooit meer terug... Ik had verdriet dat ik er niet bij kon zijn om haar te troosten. En zo kwamen we weer thuis. De losse plank in de keuken zat nog altijd los bij onze terugkeer. We zeiden tegen elkaar: Kom op meid, we hebben het overleefd, we moeten verder met ons leven!

Familie Kalker

Ouderlijk huis van Ro

5

'Aanpakken en het beste ervan maken!'

Teuntje van Ooijen - 77 jaar

Mijn ouderlijk huis heeft de oorlog niet doorstaan. Wij woonden aan de Waalbandijk, waar mijn ouders een café hadden, de Rode Molen. Het was een groot huis. Op gezette tijden werden er bijeenkomsten gehouden waar onder leiding van de notaris door de boeren geboden werd op het hooigras of, in de herfst, op de nawei. Dan kookte mijn moeder warm eten voor al die mensen.

Tijdens de mobilisatie van 1939 hebben we inkwartiering van Nederlandse militairen gehad, maar daar herinner ik me niets meer van. Des te beter herinner ik me de Duitse inkwartiering van 1944. We hadden vooral wat oudere militairen onder het dak. Moeder moest elke morgen heet water voor hun klaarmaken zodat ze zich konden scheren. Op de kamer waarin ze sliepen, hing een grote foto van Hitler.

In de winter van 44/45 moesten we evacueren. Het werd te gevaarlijk aan de dijk omdat aan onze kant, dichtbij de huizen, Duits afweergeschut stond. De Engelsen vuurden regelmatig vanuit Dreumel naar de overzijde en meerdere huizen raakten zwaar beschadigd, waaronder het onze.

SIGNALLEMENT - DESCRIPTION	
	Echtesnoote -
Plaats en datum van geboorte Lieu et date de naissance Place and date of birth	
Woonplaats Domicile Domicile	
Gelantsvorm Visage Face	
Kleur der oogen Couleur des yeux Colour of eyes	
Kleur der haren Couleur des cheveux Colour of hair	
Bijzondere kenteekenen Signes particuliers Special marks	

N.

Name - wife.

Stempel

Handtekening van den houder
Signature du titulaire — Signature of bearerNaam: Teuntje van OoijenRoepnaam: TeuntjeGeboortedatum: 27-10-1937Geboorteplaats: Zennewijnen

Wij zijn aanvankelijk ondergebracht op de boerderij van Vermeulen in 'de Maat'. Daar was ook een schuilkelder waar we met z'n allen in doken als er weer geschoten werd. Er stond een forse laag water in, waarover ze planken hadden gelegd. Maar het werd zo vol bij Vermeulen, dat we vervolgens naar Buren zijn vertrokken, waar mijn oom en tante in de Rodeheldenstraat een kruideniers- en manufacturenzaak hadden. Onze koeien kwamen in de Jodenkerk te staan.

Die reis naar Buren herinner ik me nog heel goed, want ik heb vreselijk gehuild omdat het zo spannend was. We werden namelijk aangehouden door een Duitse militair, die mijn vaders paard vorderde. Ik zat op de platte wagen tussen onze spullen en was helemaal over mijn toeren. Gelukkig kwam er een andere Duitser aangefietst die bepaalde dat vader eerst ons en alle spullen naar ons evacuatieadres mocht brengen. Daarna zou hij dan het paard terug komen brengen. Dat heeft hij natuurlijk niet gedaan!

'Aanpakken en het beste ervan maken!'

Teuntje van Ooijen - 77 jaar

In Buren hebben we het eigenlijk heel goed gehad, ik schaam me haast om het te zeggen. We hadden dankzij onze koeien melk en boter, en oom en tante hadden allerlei levensmiddelen in de zaak. Naar school kon ik niet, want er werd geen school meer gehouden. We speelden buiten, samen met heel veel andere kinderen uit Zennewijnen die in Buren terecht gekomen waren. Mijn broertje ging vaak bij de Duitsers kijken in het plantsoen. Hij heeft zelfs een keer geholpen met het versjouwen van strozakken. Kwam 'ie 's avonds onder de vlooiën thuis! Hij is ook nog eens met die Duitsers meegereden naar Geldermalsen. Ach, die mannen waren allemaal zo kwaad niet, en wij waren kinderen!

Bij de bevrijding hebben we op straat gedanst en de radio weer opgezocht, die al die tijd verstopt was geweest. Mijn broer bracht sigaretten mee die hij van de Canadezen had gekregen. Kort na de bevrijding zijn we naar huis teruggekeerd. Dat was onbewoonbaar geworden, dus timmerde mijn vader slaapplekken in de schuur. Dat typeerde de stemming: Niet bij de pakken neerzitten, maar aanpakken en er het beste van maken! Van die instelling heb ik veel geleerd!

Café De Rode Molen na de oorlog

Schilderij De Rode Molen

Ik was jong en vond het vooral een avontuurlijke tijd!

Willem Weijgertze - 87 jaar

Met mijn vader, moeder en m'n twee jaar oudere broer woonde ik in een dijkhuisje aan de Waal. Vader werkte op de steenfabriek in Heesselt. Toen de oorlog begon, had ik net de lagere school afgemaakt. Graag had ik willen doorleren, en dat vonden mijn ouders ook goed, maar door de oorlog is er niets van dat voornemen terechtgekomen. In plaats daarvan werkte ik al snel in de fruitteelt, later ook op de steenfabriek. Eén voordeel had het: Ik werd een stevige, sterke kerel.

Vanwege de gevechtshandelingen moesten alle dijkbewoners in de meidagen van 1940 hun huis verlaten. Wij trokken bij familie in het dorp in, tot we na de capitulatie weer terug konden. Het grootste gedeelte van de oorlog is eigenlijk aan me voorbij gegaan. Dat veranderde pas na de slag om Arnhem in het najaar van 1944, toen de Waal frontlinie werd en de Engelsen aan de overkant lagen. Ik weet nog dat ik in de boomgaard bij de oude toren onderaan de dijk op een ladder appels stond te plukken. Dat waren nog de ouderwetse appelbomen, hoogstammen dus! Kennelijk stak ik op die ladder boven de dijk uit, want ineens begonnen de Engelsen op me te schieten. Ik kon nog maar op het nippertje van die ladder omlaag springen en in een greppel duiken, anders had ik het niet kunnen navertellen.

We hebben dat najaar ook nog korte tijd Duitse inkwartiering gehad. Geen onaardige mannen, ze lieten me af en toe door hun verrekijker naar de Engelsen kijken. Maar het was hen te klein, met z'n zessen op de zolder, dus al snel zijn ze naar de burens verhuisd die meer ruimte hadden. Ze lieten ook iets bij ons achter: vlooiën!

Ik was jong en vond het vooral een avontuurlijke tijd!

Willem Weijgertze- 87 jaar

In die laatste oorlogsm maanden moesten alle dijkbewoners opnieuw evacueren. Alleen mijn vader mocht blijven omdat hij vloeiend Duits sprak. Voor de oorlog geleerd toen hij lange jaren in Duitsland had gewerkt. Hij trad heel vaak als tolk op voor de boeren die voedsel aan de Duitsers leverden. Dat leverde hem zelf trouwens ook af en toe extra voedsel op, daar hadden wij als gezin ook profijt van. Hij hoefde dus niet weg, maar alle andere dijkbewoners wel. Mijn moeder, mijn broer en ik kwamen in Tuil op een grote boerderij terecht, samen met nog andere dorpsgenoten. Mijn broer had toen al de leeftijd om voor dwangarbeid in Duitsland te worden opgepakt en is daarom al snel ondergedoken, in De Lier bij een tuindersfamilie, waar hij de rest van de oorlog op het bedrijf heeft meegeholpen.

En onverwacht moest ook ik weldra dwangarbeid verrichten! De Duitsers kwamen met geweren in de aanslag naar de boerderij waar ik op zolder zat: Arbeiten! Los! En daar gingen we. Gedwongen graafwerk bij Waardenburg. Nou was ik fors gebouwd en sterk, dus dat kon ik best. Maar naast me stond de bakker, die had nog nooit een spa in de hand gehad. Ik zei: 'Rustig aan maar, laat mij maar wat extra werk voor jou doen.' Dat leverde me later nog een wittebrood op. Bang ben ik nooit geweest in die jaren, ik was jong en vond het eerder avontuurlijk !

SIGNALEMENT - DESCRIPTION.

Plaats en datum
van geboorte
Lieu et date de
naissance
Place and date
of birth

Woonplaats
Domicile
Domicile

Gelaatsvorm
Visage
Face

Kleur der oogen
Couleur des yeux
Colour of eyes

Kleur der haren
Couleur des cheveux
Colour of hair

Bijzondere kenteekenen
Signes particuliers
Special marks

Echtesnoote - femme - wife.

Stempel

Handteekening van den houder
Signature du titulaire - Signature of bearer

Naam: Willem Geertrudus Weijgertze

Roepnaam: Willem

Geboortedatum: 18-1-1928

Geboorteplaats: Varik

Dat intense gebrom van die vliegtuigen!

Teuntje van Kalkeren - 82 jaar

Ik ben Erichemse van geboorte, maar vlak voor de aanvang van de oorlog zijn mijn ouders naar Ophemert verhuisd en gaan inwonen bij mijn oma aan moeders zijde. Ze raakte hulpbehoevend en mijn moeder wilde graag voor haar zorgen. De paar koetjes van mijn vader verhuisden gewoon mee. Opa zaliger had ook een klein boerenbedrijfje gehad, dus er was plek voor de dieren. Ik was bijna zeven jaar toen ik voor het eerst naar school ging. Het schooljaar begon destijds in april en ik was net een paar weken te laat geboren om het jaar daarvoor al toegelaten te mogen worden. Zo kwam het dat ik vlak voor de verhuizing nog twee weken in Erichem naar school ben gegaan. Daar liepen alle leerlingen in Ot-en Sienkleding! Ik ook! Maar toen ik na de verhuizing in Ophemert naar school moest, met allemaal onbekende gezichten, bleek daar niemand in zo'n leuk schortje te lopen. Wat voelde ik me opgelaten!

De dag van 17 september 1944 staat me nog heel goed bij. Vooral het monotone geronk van die enorme hoeveelheid vliegtuigen. Dat intense gebrom! Als het gezoem van een heleboel bromvliegen tegelijk! Allemaal Engelse vliegtuigen die de Waal volgden, richting Arnhem, voor de grote luchtlanding daar. De rivier was voor de vliegers een belangrijke wegwijzer. Het was een mooie zomerse dag en ik zie het nog voor me: Daar zaten mijn vader en een paar buurmannen op een bankje onder het afdak bij de boerderij, druk pratend over wat er allemaal aan de gang was. En daar zag ik ineens ook Gijs van Steenis bij zitten, mijn grote buurjongen! Die was ondergedoken toen hij gedwongen in Duitsland moest gaan werken en ik had hem al een paar jaar niet meer gezien!

5

Handtekening van den houder
Signature du titulaire — Signature of bearer

Naam: Teuntje Peternella van Kalkeren

Roepnaam: Teuntje

Geboortedatum: 7-5-1933

Geboorteplaats: Erichem

Enkele weken later was ik met mijn moeder onderweg uit Varik, waar we de verjaardag van opa aan vaderszijde hadden gevierd. Ineens zagen we boven Ophemert een enorme rookpluim opstijgen. Het bleek de boerderij van Mol te zijn, geraakt door fosforgranaten die van de overzijde van de Waal waren afgevoerd. Het was de eerste van vele huizen en boerderijen in Ophemert die in die laatste oorlogsmaanden in vlammen opgegaan zijn. Door geallieerde beschietingen, aan onze kant zaten de Duitsers! Ook de Maartenskerk in Ophemert is zwaar beschadigd geraakt. In de toren zat een Duitse uitkijkpost, die was natuurlijk doelwit voor de Engelse schutters. De oude wijzerplaat van de vernielde toren is jaren na de oorlog teruggevonden en als herinnering aan de kerkmuur bevestigd.

In de laatste oorlogsmaanden is het dorpje Ophemert heel zwaar beschadigd geraakt. De bevolking was toen allang geëvacueerd. Wij nog niet. Wij woonden in het buitengebied. Daar hebben we trouwens zelf nog evacuéés gehad uit Rossum. Een vader en moeder met vier kinderen. Die waren aanvankelijk in een leegstaand huis van voormalige NSB'ers aan de dijk getrokken, maar moesten daar vanwege de grote risico's weer vertrekken. Mijn vader plukte daar in de buurt appels en had tegen hen gezegd: Kom maar bij ons! Dat was me wat, ineens zes mensen erbij! Elke nacht werd de woonkeuken tot slaapkamer omgetoverd. En een paar kinderen kwamen bij ons op zolder slapen. We hebben na de oorlog altijd contact gehouden.

Dat intense gebrom van die vliegtuigen!

Teuntje van Kalkeren - 82 jaar

In het najaar van 1944 kwam er een groep Duitsers onze tuin inlopen, installeerden daar een soort kanon en begonnen naar de overkant van de Waal te schieten. Dat duurde even, toen namen ze het kanon weer mee en verdwenen zoals ze gekomen waren. Het was enige tijd later dat mijn vader op een dag ziek op bed lag. Plotseling klonk er een enorme knal. Het was een kogel die door de buitenmuur over het bed van mijn vader suisde, vervolgens door de gang, toen door de keuken en uiteindelijk weer door de buitenmuur naar buiten. Jaren later hebben ze de kogel bij de burens in de balk gevonden. Mijn moeder had een mooie klokrok voor me gemaakt, met veel plooien. Die hing netjes op een hanger in de gang. Wat blijkt nu? Die kogel was dwars door zes van die plooien gegaan! Wij vermoeden dat dit Engels vuur een reactie is geweest op het Duitse vuur vanuit onze tuin, enige tijd daarvoor.

In januari moesten we zelf weg. Er lag heel veel sneeuw! Wij gingen naar Erichem, naar mijn oom en tante. Mijn vader had de dag daarvoor samen met mijn oom de koeien gebracht, de volgende dag vertrokken we zelf. Mijn moeder met de kinderwagen, met een van mijn broertjes er bovenop en de andere die in 1942 geboren was, erin. Ik op de fiets van mijn moeder, via een touw met de kinderwagen verbonden en een groot pakket spullen achterop. Mijn vader en oom trokken de ladder als een draagslee door de sneeuw, met daarbovenop de linnenkast, eveneens vol spullen. We zijn tot aan de bevrijding in Erichem gebleven, al kreeg mijn vader al in april van de Duitsers toestemming om zijn land in Ophemert te bewerken, ook al was dat nog 'spergebied'. Toen de bevrijding kwam, hosten we allemaal zingend en dansend achter Reuvers aan, een straatmuzikant uit Tiel, op de tonen van zijn accordeon!

Onbegrijpelijk dat ze Leen nooit verdacht hebben!

Jan Papo - 86 jaar

Ik was de jongste van vier jongens in ons gezin. Leen, de oudste, degene die model heeft gestaan voor het beeld van 'De Roeier' in Zennewijnen, was eigenlijk mijn halfbroer. Zijn moeder overleed in het kraambed. We woonden aan de Waalbandijk in Zennewijnen. Mijn eerste oorlogsherinneringen zijn die aan de Nederlandse militairen die tijdens de mobilisatie voor ons huis langs de dijk lagen. Toen de oorlog uitbrak schoten ze op de Duitse vliegtuigen en ze raakten ze ook! Bij Wadenoyen werd een Duitser neergehaald door het afweergeschut. Ook heb ik met eigen ogen een Duitse bommenwerper in de Waal zien storten, neergehaald door een Nederlandse jager die daarbij zo laag vloog, dat hij zelf ook in de Waal belandde. Thuis hoorden we de geluiden van de gevechten rond de Grebbeberg. En waar mijn vader op 10 mei aanvankelijk nog dacht dat het om oefeningen ging, wisten we al snel: Dit is menens! Mijn broer Leen was dienstplichtig. Hij was ingedeeld bij de aan-en afvoertroepen. Zelf heeft hij niet gevochten, maar hij heeft de lichamen van veel gesneu-

velde kameraden op de Grebbeberg gezien. Omdat we geruime tijd maar niets van hem hoorden, vreesden we dat ook hij omgekomen was. Gelukkig bleek die angst ongegrond.

Het was op 28 september 1944 dat de eerste granaten bij ons in de buurt vielen. Engelse granaten, van de overkant van de Waal, uit Dreumel. Moeder dacht eerst nog dat we kwajongensstreken met vuurwerk uithaalden! Mijn ouders en mijn broer Johan zijn eind oktober al vertrokken naar mijn oom in Buurmalsen, ze konden er niet meer tegen. Soms werden er wel 36 ladingen mortiergranaten tegelijk afgevuurd vanuit Dreumel. Wij telden ze. Ik bleef aanvankelijk met Leen en mijn andere broer Marinus in ons ouderlijk huis. Begin november bepaalden de Duitsers dat alle dijkbewoners moesten evacueren, ten minste vijfhonderd meter van de dijk vandaan. Iedereen was toen al vertrokken, alleen wij drieën waren er nog. Wij vonden onderdak in de leegstaande boerderij van Gerrit van Heerewaarden.

8

Onbegrijpelijk dat ze Leen nooit verdacht hebben!

Jan Papo- 86 jaar

We hadden trouwens een prachtige schuilkelder in de dijk gemaakt. Mijn broers sliepen onderin en ik in een zelfgemaakte hangmat. De Duitse soldaten in ons dorp waren er vol bewondering over. Net een bunker, zeiden ze. Mijn vader had koolzaad op zijn land, daar persten wij met de hand olie uit, waarin je kon bakken of die je in een bakje kon doen met een drijvertje erop, dan had je een olielampje. We leverden ook aan de Duitsers, zodat zij ook licht hadden. Elektriciteit was er immers niet meer. Als ik die olie bezorgde, sprak ik natuurlijk ook met die mannen. In het Duits, daar was ik goed in, want dat was de jaren daarvoor een verplicht vak op de lagere school geweest.

In februari 1945 moesten we voor de tweede keer vertrekken. Door de sneeuw, het was een barre winter. Aanvankelijk kwamen we met nog vijf gezinnen in de school van Wadenoyen terecht, maar na drie weken moesten we plaats maken voor Duitse soldaten. Die jongens kwamen huilend binnen, ze waren op weg naar het Russische front en vreesden dat ze hun familie nooit meer terug zouden zien. Wij zijn toen naar mijn oom in Buurmalsen gelopen, maar die had met eenentwintig evacuees zijn boerderij meer dan vol!

Ons oog viel toen op een appelschuur, eigendom van een grootgrondbezitter die in een villa aan de Rijksstraatweg woonde. We hebben beleefd gevraagd of we daar voorlopig bescherming tegen de vrieskou en de sneeuw mochten zoeken, maar de man weigerde ons de toegang.

Daarop heeft Leen het slot geforceerd. Gevolg was dat de eigenaar de plaatselijke veldwachter inschakelde, ene Sepers, die mijn broer wilde arresteren. Leen was toen al maanden actief betrokken bij de nachtelijke crossings. Hij voer onderduikers en bemanningsleden van neergehaalde geallieerde vliegtuigen over de Waal naar bevrijd Nederland en vormde een belangrijke schakel tussen het verzet en de geallieerden. Toen Sepers hem dreigde in te rekenen, zei Leen: 'Dat kun je doen, maar dan zijn je dagen geteld!' De veldwachter heeft toen eieren voor zijn geld gekozen. Ja, Leen deed belangrijk en gevaarlijk werk. De Canadezen hadden hem niet voor niets de erenaam 'Tarzan' gegeven. Was hij ooit betrappt door de Duitsers, dan zou hij ongetwijfeld geëxecuteerd zijn. Dat wist hij. Hij droeg een revolver bij zich en zei: 'Als ze me pakken, is de eerste kogel voor mijzelf, want dan ga ik er hoe dan ook aan!' We wisten allemaal waarmee hij zich bezig hield. Ons huis aan de Waalbandijk was van oktober 1944 tot april 1945 het centrum van nachtelijke acties en trefpunt voor heimelijke bezoekers die overgezet moesten worden. Mijn vader maakte er geregeld ruzie over met Leen, want we beseften maar al te goed dat als hij ooit betrappt zou worden, er voor het hele gezin ernstige repercussies zouden volgen. Maar Leen was vol zelfvertrouwen. Ik begrijp tot op heden niet hoe het mogelijk is dat de Duitsers hem nooit verdacht hebben! Wanneer hij 's nachts vertrok, kwam hij nooit diezelfde nacht terug. Dan zag ik 's morgens zijn boot aan de overkant van de Waal liggen. Er lagen daar aan de dijk om de vierhonderd meter Duitsers mitrailleunesten. Met kijkers. Die moeten toch ook wel eens gedacht hebben dat er iets raars met dat bootje was...

Colofon

Organisatie

Servicepunt Amateurkunst Rivierengebied
Postbus 250
4000 AG Tiel

Bezoekadres

Kleine Plantage 1a, Tiel
Telefoon: (0344) 636060
E-mail: amateurkunst@plantage.info
Internet: www.servicepuntamateurkunst.info

Hans van Gemert
Leslie Oostveen
Henk Fonteyn
Ingrid Zaaier
Richard Brusse

Projectleider
Artistiek leider
Auteur
Projectmedewerker
Video productie

Financiële ondersteuning

Cultuur- en Erfgoedpact
Prins Bernard Cultuurfonds
Fonds Sluyterman van Loo
RCOAK

Promotiemateriaal

Ontwerp: StudioBont (www.studio-bont.nl)

Met dank aan:

De Plantage, centrum voor de kunsten,
ENVANDOOREN, "Huis op Hemert"
Prins- Willem Alexanderschool Ophemert en het
Regionaal Archief Rivierenland.

Een speciale dank aan de ouders die hun
verhaal hebben willen delen en de leerlingen van de
Prins- Willem Alexanderschool die op respectvolle
wijze met de verhalen van de ouders om zijn gegaan!